

ὁ Κριτόπουλος, Ἐπιτομή μετονομασθεῖς¹. Ὁ ἐπὶ μέρος τῆς μητροπόλεως αἰρούμενος ὑπισχνεῖτο ἐγγράφως ὅτι οὐδεμίαν θὰ ἐποιεῖτο ὄχλησιν τῷ Μ. Οὐγκροβλαχίας².

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ.— Τὸ σχέδιον τοῦ ἀστικοῦ κώδικος ὡς πρὸς τὰ ἐκ συγγενείας κωλύματα τοῦ γάμου, ὑπὸ Δ. Σ. Μπαλάνου.

Λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν πρὸς τῇ ἐξετάσει καθαρῶς θεωρητικῶν ἢ ἱστορικῶν ζητημάτων προορισμὸν ἔχει, συμφώνως καὶ πρὸς τὸν ὀργανισμόν τῆς, νὰ ἐξετάζη καὶ ζητήματα ἐπασχολοῦντα τὴν σύγχρονον κοινωνίαν, ἐκ τῆς λύσεως τῶν ὁποίων διακλονίζονται ζωτικαὶ αὐτῆς σχέσεις, καὶ νὰ συντελῇ εἰς διαφώτισιν καὶ ἐξομάλυνσιν δυσχερειῶν, διὰ τῆς σημερινῆς μου ἀνακοινώσεως θὰ ἐκθέσω τὴν γνώμην μου ἐπὶ τῶν διατάξεων τοῦ σχεδίου τοῦ ἀστικοῦ κώδικος ὡς πρὸς τὰ ἐκ συγγενείας κωλύματα τοῦ γάμου, φρονῶν ὅτι δι' ἀντικειμενικῆς καὶ ἀκαδημαϊκῆς καὶ μακρὰν πάσης προκαταλήψεως ἀνταλλαγῆς γνωμῶν, δι' ἀνακοινώσεων καὶ μελετῶν, θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξευρεθῇ λύσις ἀποτρέπουσα ἀπὸ ἀνεπιθυμητῶν προστριβῶν καὶ παρεξηγήσεων.

Ὅφειλω ἐκ προοιμίων νὰ τονίσω ὅτι θὰ ἐξετάσω τὸ ζήτημα ἀπὸ καθαρῶς θεωρητικῆς ἀπόψεως, δηλ. ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ἄν, ἐφόσον κοινωνικαὶ καὶ πρακτικαὶ ἀνάγκαι ἐπιβάλλουσι τὴν μείωσιν τῶν κωλυμάτων, ἢ ἐκκλησία θὰ εἶχε λόγους, συνεπείᾳ ἀπαρασαλεύτων χριστιανικῶν ἀρχῶν, νὰ ἀντιταχθῇ εἰς τοῦτο, καὶ ἂν καὶ διατὶ καὶ κατὰ πόσον.

Ἰνα πιστωθῇ κατὰ πόσον αἱ προτεινόμεναι ὑπὸ τῆς συντακτικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ ἀστικοῦ κώδικος τροποποιήσεις, ὅσον ἀφορᾷ τὰ κωλύματα τοῦ γάμου³, ἀντίκεινται καὶ κατὰ πόσον ἢ οὐ πρὸς τὰ θρησκευτικὰ θέσμιμα, εἶναι ἀνάγκη νὰ προταχθῇ ἱστορικὴ τις ἐπισκόπησις.

Ἡ ἐκκλησία κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας οὐδόλως ἠσχολήθη περὶ τὸ ζήτημα τῶν κωλυμάτων τοῦ γάμου, ἀρκεσθεῖσα εἰς τὰς σχετικὰς ἀντιλήψεις τῆς παλαιᾶς

¹ Α. Ρ., αὐτ., σ. 533-543 καὶ 535-536 καὶ Π. Ε., αὐτ., σ. 655-656 καὶ σ. 657-658.

² Τοιαύτην ὑπόσχεσιν τοῦ Δανιὴλ τοῦ μετονομασθέντος Ἀνθίμου ὅτι οὐδεμίαν θὰ ἐποιεῖτο ὄχλησιν τῷ Μ. Ἰακίνθῳ ἔρα ἐν Α. Ρ., αὐτ., σ. 532-533 καὶ ἐν Π. Ε., σ. 656-657, τὴν δ' ἀπὸ Ὀκτωβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους συνοδικῶν πράξιν τοῦ Π. Φιλοθέου τοῦ Α' ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ καὶ χειροτονίᾳ τοῦ εἰρημένου Δανιὴλ ἔρα ἐν Α. Ρ., αὐτ., σ. 535-536 καὶ ἐν Π. Ε., αὐτ., σ. 657-658.

³ Ἡ συντακτικὴ ἐπιτροπὴ, ἐν τῷ σχεδίῳ αὐτῆς, τὰ κωλύματα γάμου μεταξὺ συγγενῶν ἐξ αἵματος, ἅτινα σήμερον ἐκτείνονται μέχρι καὶ τοῦ ἔκτου βαθμοῦ, περιορίζει μέχρι καὶ τοῦ τετάρτου· τὰ μεταξὺ συγγενῶν ἐξ ἀγχιστείας ἐν τῇ πλάγιᾳ γραμμῇ κωλύματα, τὰ σήμερον μέχρι καὶ πέμπτου βαθμοῦ ἐκτείνονται.

διαθήκης καὶ τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου, δι' ὧν ἀπηγορεύετο ὁ γάμος συγγενῶν ἐξ αἵματος, ἐπ' ἀπειρον μὲν μεταξὺ ἀνιόντων καὶ κατιόντων, μεταξὺ δ' ἐκ πλαγίου συγγενῶν εἰς περιπτώσεις ἀντιστοιχούσας πρὸς τὸν α' καὶ β' καὶ εἰς τινὰς περιστάσεις καὶ εἰς τὸν γ' βαθμὸν συγγενείας¹. Καὶ κωλύματά τινὰ λόγῳ συγγενείας ἐξ ἀγχιστείας δὲν ἦσαν ἀγνωστα εἰς τὸν μωσαϊκὸν καὶ τὸν ρωμαϊκὸν νόμον. Ὁ γάμος δ' βαθμοῦ ἐξ αἵματος μεταξὺ πρωτοεξαδέλφων ἐπετρέπετο καὶ ἀπηγορεύθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου, κατὰ τὰ τέλη τοῦ δ' αἰῶνος, καὶ ἐπὶ τινὰ χρόνον αὖθις ἐπετρέπη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ².

Αἱ ἀπαγορεύσεις αὗται ἐπεβλήθησαν ἰδίως πρὸς διατήρησιν τῆς ἀγνότητος τῶν οἰκογενειακῶν δεσμῶν καὶ πρὸς ἀποφυγὴν, ὅπως ἐλέγετο, συγχύσεως ὀνομάτων, ἥτις τῆς διὰ τοῦ γάμου μεταξὺ συγγενῶν διαταραχῆς τῶν οἰκογενειακῶν συνθηκῶν³.

Μόλις μετὰ τὸν γ' αἰῶνα τοπικαὶ σύνοδοι καὶ ἱεράρχαι ἐπιλαμβάνονται περιπτωτικῶς τοῦ ζητήματος τῶν κωλυμάτων τοῦ γάμου. Οὕτως ὁ β' κανὼν τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ συνόδου, περὶ τὸ 320, ρητῶς ἀπαγορεύει γάμον γυναικὸς μετὰ δύο ἀδελφῶν. Ὁ μ. Βασίλειος διὰ τῶν ὑπ' ἀριθ. κγ', ος', οη' καὶ πζ' κανόνων τοῦ ἀπαγορεύει γάμον μετὰ δύο ἀδελφῶν ἢ καὶ μετὰ νύμφης, ὡς καὶ γάμον θείας μετ' ἀνεψιοῦ. Ὁ δὲ ἰθ' ἀποστολικὸς λεγόμενος κανὼν ὀρίζει ὅτι δὲν δύναται νὰ χειροτονηθῇ ὁ συζευχθεὶς μετὰ δύο ἀδελφῶν, ὡς καὶ μετ' ἀνεψιάς.

Συστηματικώτερον ἐπιλαμβάνεται τοῦ ζητήματος ἡ ἐν Τρούλλῳ πενθέκτη καλουμένη οἰκουμενικὴ σύνοδος τοῦ 692, ἣτις, ὡς συμπληρώσασα τὸ ἔργον τῆς ε' καὶ ζ' οἰκουμενικῆς συνόδου, ἐπέχει θέσιν οἰκουμενικῆς συνόδου καὶ εἶναι ὡς ἐκ τούτου ἀπολύτου κύρους διὰ τὴν ἐκκλησίαν. Ἡ σύνοδος αὕτη διὰ μὲν τοῦ ιγ' κανόνος κωλύει γάμον ἀναδόχου καὶ μητρὸς τοῦ ἀναδεκτοῦ καὶ τονίζει ὅτι «ἡ πνευματικὴ συγγένεια νόμω, περιορίζει μέχρι καὶ τρίτου βαθμοῦ, ἀπαγορευομένου προσέτι καὶ τοῦ γάμου δύο ἀδελφῶν μετὰ δύο ἀδελφῶν. Τὰ ἐκ πνευματικῆς συγγενείας ὑφιστάμενα κωλύματα περιορίζει μόνον μεταξὺ ἀναδόχου καὶ ἀναδεκτοῦ καὶ τῶν κατιόντων αὐτοῦ. Ἐπιπροσθέτως δ' ἡ ἐπιτροπὴ ζητεῖ ὅπως, ἕνεκα σπουδαίων λόγων, ἐπιτρέπηται, κατόπιν ἀποφάσεως τοῦ δικαστηρίου, ἡ σύναψις γάμου ἐν τῇ τετάρτῳ βαθμῇ τῆς ἐν πλαγίᾳ γραμμῇ συγγενείας ἐξ αἵματος καὶ ἐν παντὶ βαθμῇ τῆς ἐκ πλαγίου ἐξ ἀγχιστείας συγγενείας, ὡς καὶ τῆς ἐκ πρὸς τοὺς συζύγους συγγενείας.

¹ Ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἡ πολιτεία ἦτο ἡ νομοθετοῦσα τὰ σχετικὰ πρὸς τὸν γάμον καὶ ἡ ἐκκλησία ἀπεδέχετο, ἔστω καὶ ἂν δὲν ἐθεώρει καθ' ὅλα ὀρθὰ τὰ νομοθετούμενα, μαρτυροῦσι τὰ λόγια τοῦ Χρυσόστομου: «Βασίλεις εἰσφέρουσι νόμους καὶ οὐχ ἅπαντας συμφέροντας πολλάκις· ἄνθρωποι γὰρ ἴσι καὶ οὐκ ἂν δύναιντο τὸ χρῆσιμον οὕτως εὔρειν, ὥσπερ ὁ Θεός. Ἀλλ' ὅμως πειθόμεθα. Κἂν γυναικὰς ἀγάμεθα . . . οὐκ οικεῖα γνώμη ταῦτα πράττομεν, ἀλλ' ὅπως ἂν ἐκεῖνοι διατάσσωσιν. . . Κἂν ποιησώμεν τι παρὰ τὸ δοκοῦν ἐκείνοις, ἄκυρον καὶ ἄχρηστον γίνεται» (Εἰς Ἀνδριάντας 16, β', Migne Ἐ. II. 49, 164).

² ΑΡΧΙΕΧΙΣΚΟΠΟΥ ΑΘΗΝΩΝ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Περὶ Γάμου, Ἀθῆναι, 1934, σ. 15.

³ Πρβλ. πζ' κανόνα Μ. Βασιλείου (ΡΑΛΛΗ καὶ ΠΟΤΑΝ, Σύνταγμα, 4, σ. 263).

μείζων τῆς σωματικῆς»· διὰ δὲ τοῦ νδ' κανόνος αὐτῆς κωλύει γάμον πατρός καὶ υἱοῦ μετὰ μητρὸς καὶ θυγατρὸς ἢ μετὰ δύο κορῶν ἀδελφῶν, ὡς καὶ γάμον δύο ἀδελφῶν μετὰ μητρὸς καὶ θυγατρὸς ἢ μετὰ δύο ἀδελφῶν, ὡς καὶ τὸν μεταξὺ πρωτοεξαδέλφων γάμον. Διὰ δὲ τοῦ β' αὐτῆς κανόνος προσέδωκεν ἀπόλυτον κύρος εἰς τοὺς προμνημονευθέντας κανόνας τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ συνόδου, τοῦ Μ. Βασιλείου, ὡς καὶ εἰς τὸν ἰθ' ἀποστολικὸν λεγόμενον κανόνα. Πλήν τῶν ὡς ἄνω κανόνων δὲν ἔχομεν ἄλλους κανόνας οἰκουμενικῆς συνόδου καθιεροῦντας κωλύματα γάμου.

Κατὰ ταῦτα τὰ δι' οἰκουμενικῆς συνόδου θεσπισθέντα κωλύματα γάμου ἀναφέρονται εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις, καθόσον ὁ καθορισμὸς βαθμῶν συγγενείας εἰσῆχθη βραδύτερον, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν μετέπειτα νομοδιδασκάλων.

Βραδύτερον, ἐφ' ὅσον, ὡς γνωστόν, προέβαιεν ἡ παρακμὴ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἠῤῥξανεν ἡ προσήλωσις εἰς ἐξωτερικοὺς τύπους καὶ ἐξωτερικὰ σημεῖα εὐσεβείας καὶ ἡ αὐξήσις τῶν κωλυμάτων τοῦ γάμου, ὡς καὶ ἡ αὐξήσις τῶν νηστειῶν καὶ ἡ μήκυνσις τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν ἐθεωρεῖτο ἔργον εὐσεβείας. Τὸ περίεργον δ' εἶναι ὅτι ἡ προσθήκη νέων κωλυμάτων δὲν προήρχετο τόσον ἐξ ἐκκλησιαστικῶν ὅσον ἐκ πολιτικῶν κύκλων, καί, ὡς χαρακτηριστικῶς λέγει ὁ Καλλιγᾶς καὶ ἐπαναλαμβάνει ὁ αἰοιδιμος ἀρχιεπίσκοπος Μεσσηνίας Μελέτιος Σακελλαρόπουλος¹, τὰ ὑπὸ τῆς πολιτείας θεσπισθέντα κωλύματα «ὑπερέβησαν τὰς προσδοκίας τῆς ἐκκλησίας».

Τοιοιτοτρόπως ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ε', τὸ 741, ἀπηγόρευσε τὸ πρῶτον τὸν γάμον ε' καὶ ζ' βαθμοῦ καὶ ὁ Μανουὴλ Κομνηνός, κατὰ τὰ μέσα τοῦ ιβ' αἰῶνος, καὶ τὸν τοῦ ζ' βαθμοῦ. Καὶ ἐνῶ ἡ ἐν Τρούλλῳ σύνοδος τοῦ 692, ἡ ἐπικληθεῖσα πενθέκτη, καίπερ φρονοῦσα ὅτι «μείζων ἡ πνευματικὴ τῆς κατὰ σάρκα συγγενείας», ἠρόεσθη νὰ ἐμποδίσῃ ὠρισμένην περίπτωσιν β' βαθμοῦ πνευματικῆς συγγενείας, ἤτοι τὸν γάμον ἀναδόχου μετὰ μητρὸς τοῦ ἀναδεκτοῦ, βραδύτερον διὰ τῶν Βασιλικῶν ἀπηγορεύθη καὶ ὁ γ' βαθμὸς καὶ βαθμηδόν, προφάσει εὐσεβείας, καθωρίσθησαν κωλύματα γάμου μέχρι καὶ ζ' βαθμοῦ πνευματικῆς συγγενείας².

Ἄλλ' ἡ ἐκκλησία δὲν ἐθεώρησεν ἐπιβεβλημένον νὰ ἐμμένῃ ἀπαρεγκλίτως εἰς κωλύματα ἐπιβληθέντα εἰς μεταγενεστέρους χρόνους, τόσον ὑπὸ πολιτικῶν ἀρχῶν ὅσον καὶ ὑπὸ ἱεραρχῶν, ἐφόσον ταῦτα δὲν ἐθεσπίσθησαν ὑπὸ ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας ἀπολύτου κύρους, οἷα εἶναι οἰκουμενικὴ σύνοδος, καὶ ἐφόσον δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἱερά παραδόσεις, ἀφοῦ οὐ μόνον δὲν φέρουσι τὰ ἀπαραίτητα στοιχεῖα τῆς ἱερᾶς παραδόσεως, τὴν ἀρχαιότητα, τὴν καθολικότητα καὶ τὴν ἐπίσημον ἀναγνώρισιν,

¹ Ἐκκλ. δίκαιον, Ἀθήναι, 1898, σ. 465.

² Πρβλ. Ν. ΜΙΛΑΣ, Τὸ ἐκκλῆσ. δίκαιον τῆς ὀρθ. ἀνατ. ἐκκλησίας, μεταφρ. ὑπὸ Μ. Ἀποστολοπούλου, Ἀθήναι, 1906, σ. 877. Καὶ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΘΗΝΩΝ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Περὶ τοῦ Γάμου, ἔ. μ., σ. 18-19.

ἀλλὰ καὶ ἡγνοήθησαν ὑπὸ τῶν ὀκτὼ πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων, καίτοι οἰκουμενικὴ σύνοδος, συγκληθεῖσα κατὰ τὰ τέλη τοῦ ζ' αἰῶνος καὶ ἐπιληφθεῖσα τοῦ ζητήματος τῶν κωλυμάτων δὲν ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ ἐπεκτείνῃ ταῦτα εἰς τοιοῦτον βαθμὸν.

Ὅτι δὲ ἡ ἐκκλησία δὲν θεωρεῖ ἀπολύτου κύρους καὶ ἀπαρσάλευτα κωλύματα γάμου μὴ ἐπιβληθέντα δι' οἰκουμενικῆς συνόδου καταφαίνεται οὐ μόνον ἐκ τοῦ ὅτι ἡ ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος καὶ αὐτὸ τὸ οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον δι' ἀπλῶν ἐγκυκλίων κατήργησαν ἢ περιέστειλαν τοιαῦτα κωλύματα¹, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἐν τῇ ὁμοδόξῳ Ρωσσίᾳ δι' αὐτοκρατορικοῦ οὐκαζίου τοῦ 1752 καὶ διὰ συνοδικοῦ οὐκαζίου τῆς 19 Ἰανουαρίου 1810 κατηργήθησαν τὰ κωλύματα ε' καὶ ζ' βαθμοῦ πλάγιας συγγενείας ἐξ αἵματος καὶ ἐξ ἀγχιστείας, καὶ διὰ συνοδικῶν οὐκαζίων τῆς 16 Ἀπριλίου 1874 καὶ τῆς 31 Ὀκτωβρίου 1875 ἐπετράπη ὁ γάμος διὰ πνευματικῆν συγγένειαν γ' καὶ ἐφεξῆς βαθμοῦ². Τοιοιτοτρόπως ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ τσαρικῇ Ρωσσίᾳ ἴσχυον μόνον τὰ κωλύματα τὰ καθιερωθέντα διὰ τῆς πενθέκτης οἰκουμενικῆς συνόδου, χωρὶς τοῦτο νὰ προκαλέσῃ σχίσμα ἢ καὶ ἀπλήν καὶ διαμαρτυρίαν τῶν λοιπῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν, ὡς θὰ συνέβαινε πάντως, ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ ἀντικανονικῆς ἀποφάσεως.

Ἄλλως, οὐ μόνον ὁ μέγας ὄντως οἰκουμενικὸς πατριάρχης Ἰωακείμ γ' εἶχε διακηρύξει ὅτι τὸ ζήτημα τῶν κωλυμάτων τοῦ γάμου ἔχρηζεν ἀναθεωρήσεως³, ἀλλὰ καὶ ὁ κανονιολόγος Νικόδημος Μίλας, ὀρθόδοξος ἐπίσκοπος Ζάρας τῆς Δαλματίας, ἐν τῷ σπουδαιοτάτῳ ἐκκλησιαστικῷ του δικαίῳ⁴, λέγει ὅτι κωλύματα γάμου «ἄτινα δὲν καθωρίσθησαν ὑπὸ οἰκουμενικῆς συνόδου, ἀλλ' ἐκανονίσθησαν συμπληρωματικῶς ὑπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας ὡς πλατυσμὸς τῶν θεμελιωδῶν νόμων κατὰ τε τὰς

¹ Ὅπως ἡ ἱ. σύνοδος τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος δι' ἐγκυκλίου ἀπὸ 23 Ἰανουαρίου 1884 συνεχώρησε καὶ τὸν ζ' βαθμὸν ἐξ αἵματος καὶ τὸν ε' ἐξ ἀγχιστείας καὶ ὤρισε διὰ τὴν ἐκ τριγενείας καὶ τοῦ βαπτίσματος συγγένειαν κώλυμα μέχρι γ' βαθμοῦ. Μετ' ὀλίγον ὅμως δι' ἐγκυκλίου ἀπὸ 29 Νοεμβρίου 1887 ὤρισε ὅτι δεόν νὰ τηρῆται τὸ κώλυμα καὶ διὰ τὸν ζ' βαθμὸν ἐξ αἵματος καὶ τὸν ε' ἐξ ἀγχιστείας (Κ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, Τὰ σωζ. ἐκκλ. συγγράμματα, 2, σ. 244 κ.έ.). Πρβλ. καὶ ἐγκύκλιον τῆς 6 Μαρτίου 1873. Διὰ τοῦ καταστατικοῦ νόμου τοῦ 1923 ἐπετράπη κατ' οἰκονομίαν ὁ ζ' βαθμὸς ἐν τῇ ἐκ πλάγιου συγγενείᾳ, ὅστις ἀπηγορεύθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τῶν οἰκονομῶν βασιλέων καὶ ὁ ε' βαθμὸς ἐν διγενείᾳ ἐξ ἀγχιστείας, ὅστις εἶχεν ἀπαγορευθῆ τὸ 927 ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Σισινίου. Καὶ ἡ ἐκκλησία Κωνσταντινουπόλεως ἐπέτρεψεν ἐνίοτε καὶ γάμον ε' βαθμοῦ ἐξ ἀγχιστείας, καὶ τινες ἐκκλησίαι ἐπέτρεπον, κατ' οἰκονομίαν, καὶ τὸν δ' βαθμὸν ἐξ ἀγχιστείας, ἐφόσον δὲν ἐπὶρχετο σύγχυσις ὀνομάτων. Ἡ δὲ συνοδικὴ ἐγκύκλιος τῆς 6 Μαρτίου 1873 περιώρισε τὰ κωλύματα ἐκ πνευματικῆς συγγενείας μέχρι καὶ γ' βαθμοῦ, καίτοι συνοδικὴ ἐπίσης ἐγκύκλιος τῆς 10 Φεβρουαρίου 1839 καθώριζεν ὅτι ταῦτα εἶναι κατὰ βᾶθος ὀκτώ. (Πρβλ. Κ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, Τὰ σωζ. ἐκκλ. συγγραμ., 2, σ. 244. Θ. ΦΑΡΜΑΚΙΔΟΥ, Ἀπολογία, σ. 115 κ.έ. ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΘΗΝΩΝ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Περὶ τοῦ Γάμου, σ. 20).

² Πρβλ. Ν. ΜΙΛΑΣ ἔ. μ., σ. 868 καὶ 878. ΑΘΗΝΩΝ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, ἔ. μ., σ. 19 καὶ 20.

³ Σχῆδιον ἀστικοῦ κώδικος, 1. Οἰκογενειακὸν δίκαιον, Ἀθῆναι, 1933, σ. 498.

⁴ Σ. 889.

χρονικὰς καὶ τοπικὰς σχέσεις, δύνανται ἕκαστος ἐπίσκοπος ἐν τῇ ἐπισκοπικῇ αὐτοῦ περιφερείᾳ νὰ ἄρῃ παντελῶς καὶ ποιούμενος συγκατάβασιν νὰ ἐπιτρέψῃ τὸν γάμον».

Κατὰ ταῦτα, ἐφόσον ἡ ἐπιτροπεΐα ἀποδέχεται τὰ ὑπὸ οἰκουμενικῆς συνόδου καθωρισμένα κωλύματα, αἱ ἀποφάσεις αὐτῆς δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ἀντιστρατευόμεναι πρὸς τὰ ἐκκλησιαστικὰ θέσμιμα, καὶ τοῦτο ἔχει ὑπ' ὄψει καὶ ὁ εἰσηγητῆς αὐτῆς λέγων: «Ἡ ἀπαγόρευσις τοῦ γάμου μέχρι τοῦ δ' ἴσον βαθμοῦ δὲν δύνανται νὰ προσκρούσῃ ἀνυπερβλήτως εἰς τὰ παρὰ τῆς ἐκκλησίας διατεταγμένα, διότι ὁ πέμπτος καὶ ἐφεξῆς βαθμὸς δὲν ἀπηγορεύθησαν ὑπὸ κανόνων τῆς ἐκκλησίας»¹.

Ἐφόσον ὅμως ἡ ἐπιτροπεΐα ὀρθότατα ἀνεγνώρισεν ὡς βᾶσιν ἀπαρασάλευτον τὰ θεσπίσματα τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων, πάντως χρῆζει ἐπανορθώσεως τὸ ἄρθρον 18 τοῦ σχεδίου τῆς, δι' οὗ ἐπιτρέπεται γάμος μεταξὺ ἀναδόχου καὶ μητρὸς τοῦ ἀναδεκτοῦ, καίτοι οὗτος ρητῶς ἀπαγορεύεται ὑπὸ τοῦ νγ' κανόνος τῆς πενθέκτης οἰκουμενικῆς συνόδου. Ἄν καὶ πράγματι ἡ ἔννοια τοῦ θεσμοῦ τοῦ ἀναδόχου δὲν κέκτηται σήμερον ἐν τῇ πράξει τὴν σημασίαν ἣν εἶχε κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, καὶ καίτοι ἡ ἀπαγόρευσις γάμου μεταξὺ ἀναδόχου καὶ μητρὸς τοῦ ἀναδεκτοῦ προσκρούει εἰς πρακτικὰς δυσχερείας, φρονοῦμεν ὅτι ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ δεόν νὰ γίνῃ ἐπανόρθωσις, ὅπως διαπιστωθῇ ὁ ἀπόλυτος σεβασμὸς πρὸς τὰ ὑπὸ οἰκουμενικῶν συνόδων θεσπισθέντα, συμφώνως ἄλλως καὶ πρὸς τὴν ἀντιληψιν τῆς ἐπιτροπεΐας. Τὸ κακὸν τὸ ἐκ τῆς ἀπαγορεύσεως θὰ εἶναι μικρότερον τοῦ κακοῦ τοῦ δημιουργηθησομένου ἐκ τῆς μὴ ἀπαγορεύσεως, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ἐκκλησία εὐλόγως δὲν δύνανται νὰ δεχθῇ παρέκκλισιν ἀπὸ ἀποφάσεων οἰκουμενικῶν συνόδων, συμφώνως ἄλλως καὶ πρὸς τὸ ἄρθρον 1 τοῦ ἐν ἰσχύϊ Συντάγματος, ἐφόσον νεωτέρα οἰκουμενικῆ συνόδου δὲν ἤθελεν ἄλλως ἀποφανθῆ ἢ τοῦλάχιστον πᾶσαι αἱ κατὰ τύπους ἐκκλησίαι δὲν ἤθελεν θετικῶς διατρανώσει τὴν ἀπόφασιν των περὶ ἀτονήσεως τοῦ ἐν λόγῳ κανόνος.

Ἄλλὰ καὶ ἄλλο ζήτημα γεννᾶται ἐκ τοῦ ὑποβληθέντος σχεδίου. Ἐν τοῖς ἄρθροις δηλ. 12, 13 καὶ 15 διατυποῦται ἡ ἐπιφύλαξις, καθ' ἣν «ἕνεκα σπουδαίων λόγων δύνανται νὰ ἐπιτραπῇ δι' ἀποφάσεως τοῦ δικαστηρίου ἢ σύναψις γάμου» καὶ διὰ τέταρτον βαθμὸν ἐξ αἵματος συγγενείας ἐν πλαγίᾳ γραμμῇ, καὶ διὰ πάντα βαθμὸν τῆς ἐκ πλαγίου ἐξ ἀγχιστείας συγγενείας, ὡς καὶ μεταξὺ ἀνιόντος καὶ κατιόντος ἢ ἀδελφοῦ τοῦ ἐνός τῶν συζύγων μετ' ἀδελφοῦ τοῦ ἑτέρου. Ὑπὲρ τῆς διατάξεως ταύτης συνηγόρησεν ἡ ἀντιληψις, ὡς διετύπωσε αὐτὴν ὁ πρόεδρος καὶ εἰσηγητῆς τῆς ἐπιτροπεΐας, καθ' ἣν «ὑπάρχουσι περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἐπιβάλλεται ὁ γάμος, διότι θὰ εἶναι ἀνηθικότης, ἐὰν δὲν ἐπιτραπῇ ὁ γάμος εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις»². Τοῦναντίον ἐναντίον τῆς τοιαύτης διατάξεως προεβλήθη ἡ ἔνστασις ὅτι δι' αὐτῆς θὰ ἀναπτυχθῇ

¹ Σχέδιον ἔ. μ., σ. 16.

² Σχέδιον, σ. 499.

ἀσυγκράτητος ἐλευθεριότης ἐν ταῖς σχέσεσι τῶν συγγενῶν νέων, ἥτις θὰ συντελέσῃ εἰς διαφθορὰν τῶν ἡθῶν, ἐφόσον, βαθμηδόν, ἡ ἐξάίρεσις θὰ ἐγίνετο κανὼν¹. Ὅτι καὶ αἱ δύο ἀπόψεις ἔχουσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν μέρος τῆς ἀληθείας εἶναι ἀναντίρρητον, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα πρέπει νὰ ἰσχύσῃ ὁ κανὼν ὅτι δύο κακῶν προκειμένων τὸ μὴ χεῖρον βέλτιον, καὶ, κατὰ τὴν ἀντίληψίν μου τοῦλάχιστον, νομίζω ὅτι μεγαλύτερον κακὸν θὰ δημιουργηθῆ διὰ τῆς πλήρους ἀπαγορεύσεως τοῦ γάμου παρὰ διὰ τῆς εἰς ὅλους ἐξαιρετικὰς περιπτώσεως ἀποδοχῆς αὐτοῦ καὶ διὰ τινος τῶν ἀπηγορευμένων βαθμῶν· διότι ἀναντιρρήτως ὑπάρχουσι τραγικαὶ περιπτώσεις, καθ' ἃς ἡ ἀπαγόρευσις τοῦ γάμου ἄγει εἰς ἀνήκεστα κακά, ἐφόσον αὕτη εἶναι δυνατὸν νὰ χρησιμεύσῃ ὡς δικαιολογία ἐκνόμων σχέσεων ἢ ἀθετήσεως ὑποχρεώσεων καὶ ἀφορμὴ οἰκογενειακῶν δραμάτων. Ἐφόσον λοιπὸν εἶναι βέβαιον ὅτι ὑπάρχουσι τοιαῦται περιπτώσεις, βεβαίως δὲν θὰ ἦτο ἡ ἐκκλησία ἐκείνη, ἥτις θὰ ἠρνεῖτο τὴν φιλόανθρωπον καὶ σώτειραν ἐπιείκειάν της. Ἡ ἐκκλησία, ἥτις πανταχοῦ ἀπεδέχθη τὴν ἀρχὴν τῆς οἰκονομίας, χάριν τῆς ψυχικῆς σωτηρίας, καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἱεροῖς μυστηρίοις, καὶ ἥτις πάντοτε ἀνεγνώρισεν ὅτι «ἐξ ἀνάγκης καὶ νόμου μετάθεσις γίνεται»², δὲν θὰ ἀρνήθη βεβαίως καὶ ἐν τῷ προκειμένῳ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς σωτηρίου καὶ χριστιανικῆς ὄντως ταύτης ἀρχῆς, ὡς καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔπραξεν. Ἐφόσον ὅμως ὁ γάμος, ἀνεξαρτήτως τῆς θεωρητικῆς καὶ ἱστορικῆς ἀπόψεως τοῦ ζητήματος, ἐν τῇ πράξει καὶ ἐν τῇ λαϊκῇ συνειδήσει εἶναι ζήτημα οὐ μόνον τὴν πολιτείαν ἀλλ' ἐπίσης καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἀφορῶν, ἡ ρύθμισις τῶν κατ' αὐτὸν δὲν δύναται νὰ εἶναι ἀδιάφορος διὰ τὴν ἐκκλησίαν· διὰ τοῦτο φρονοῦμεν ὅτι τὰς ὅλους ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις, καθ' ἃς κατ' οἰκονομίαν ἤθελε ζητηθῆ ἡ παροχὴ ἀδείας τελέσεως γάμου καὶ δι' ἀπηγορευμένους βαθμούς, θὰ ἦτο ἀρμοδιωτέρα νὰ κρίνῃ, ἀντὶ τοῦ δικαστηρίου, ὡς προτείνεται διὰ τοῦ σχεδίου, εἰδικὴ ἐπιτροπὴ, ἐκ προσώπων ἀπολύτου κύρους ἀποτελουμένη, ἐν ἧ νὰ ἀντιπροσωπεύηται καὶ ἡ ἐκκλησία³, ἵνα οὕτω διὰ κοινῆς ἀποφάσεως πολιτείας καὶ ἐκκλησίας ἐπιτρέπωνται ἢ οὐ ἐκάστοτε τοιοῦτοι γάμοι, πρὸς ἀποφυγὴν ζητημάτων καὶ ἐπικινδύνων προστριβῶν, αἵτινες ἀσφαλῶς θὰ ἐδημιουργοῦντο, ἐὰν τυχὸν τὸ δικαστήριον ἐκήρυττεν ὡς ἔγκυρον γάμον, ὃν ἡ ἐκκλησία θὰ ἐθεώρει ἄκυρον. Θὰ ἠδύνατο δὲ νὰ καθορισθῆ ὅτι ὁ εἰς τοιοῦτον κατ' οἰκονομίαν γάμον προβάς δὲν δύναται νὰ χειροτονηθῆ, λαμβαν-

¹ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΘΗΝΩΝ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, ἔ. μ., σ. 41.

² Σωφρονίου Κωνσταντινουπόλεως ἐγκύκλιος τοῦ 1865, ἐν ΓΕΔΕΩΝ, Κανονικαὶ διατάξεις, 1, σ. 408. Πρβλ. περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς οἰκονομίας Κ. ΔΥΟΒΟΥΝΙΩΤΟΥ, Περὶ τῆς ἐνώσεως τῆς ἀγγλικανικῆς ἐκκλησίας μετὰ τῆς ὀρθοδόξου καὶ τοῦ κύρους τῶν ἀγγλικανικῶν χειροτονιῶν, Ἀθήναι, 1932, σ. 19 κ. ἑ.

³ Καὶ κατὰ τὸ 1329 ἐπὶ Ἀνδρονίου τοῦ Παλαιολόγου διετάχθη ἵνα αἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις συνιστάμεναι ἐπιτροπαί, αἱ καὶ γαμικῶν ἀποφάσεων ἐξουσίαν ἔχουσαι, ἔχωσι παρεδρεύοντα καὶ ἕνα τοῦλάχιστον ἐπίσκοπον (Ἴδε Κ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, Τὰ σωζόμενα ἐκκλησ. συγγράμ., 2, σ. 632 ἐν ὑποσημειώσει).

νομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐκκλησίᾳ τὰ διὰ τοὺς κληρικοὺς κωλύματα ἦσαν αὐστηρότερα τῶν διὰ τοὺς λαϊκοὺς.

Γεννάται ὅμως τὸ ζήτημα ἐὰν κατ' ἀρχὴν δεόν νὰ παρέχεται τοιαύτη κατ' οἰκονομίαν ἄδεια, ἔστω καὶ διὰ λόγους ἀπολύτου ἀνάγκης, διὰ γάμον συγγενῶν ἐξ αἵματος δ' βαθμοῦ, ἢτοι πρωτοεξαδέλφων. Καὶ τοῦτο οὐ μόνον διότι θὰ ὑπῆρχε φόβος μὴ γίνῃ κατάχρησις καὶ ἡ ἐξαίρεσις κατακτῆσθαι κανῶν, ὡς ἀνέπτυξε κατὰ τὰς συνεδρίας τῆς ἀναθεωρητικῆς ἐπιτροπῆς ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἀρείου Πάγου, τὰς ἀντιλήψεις οὗ ἀπεδέχθησαν 9 μέλη τῆς ἐπιτροπῆς ἐπὶ 21 ψηφισάντων¹, ἀλλὰ κυρίως διότι ἀπὸ ὑγιεινολογικῆς ἀπόψεως, ὡς ὑποστηρίζουσι πολλοὶ ἐπιστήμονες, ὁ τοιοῦτος γάμος συντελεῖ πολλάκις εἰς γέννησιν ἐκφύλων ἀπογόνων. Πρέπει ἐπισταμένως νὰ μελετηθῇ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης τὸ ζήτημα τοῦτο, διότι ἂν ὑπὸ τῶν εἰδικῶν ἤθελεν ὄντως πιστωθῆ ἡ ἀλήθεια τοῦ διῆχουρισμοῦ αὐτοῦ, θὰ ἦτο τοῦλάχιστον περιεργον νὰ διηκολύνετο γάμος, ἐξ οὗ θὰ ἦτο ἐνδεχόμενον νὰ προκύψωσι βεβαρημένοι ὑγιεινῶς ἀπόγονοι, ἐν ᾧ χρόνῳ λαμβάνονται εἰς διαφόρους πολιτείας μέτρα ἀπαγορεύσεως γάμου μεταξὺ ἀτόμων νοσούντων, πρὸς ἀποφυγὴν δημιουργίας ἐκφύλων ἀπογόνων, καὶ ἐν ᾧ χρόνῳ καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐπιτροπείᾳ, προτάσει τοῦ συναδέλφου καθηγητοῦ κ. Μαριδάκη, συνεζητήθη σοβαρῶς ἡ λήψις τοιούτων ἀπαγορευτικῶν μέτρων, λόγω ἐλλείψεως ἐπαρκοῦς ὑγείας, ἐκ προνοίας πρὸς τὰς μελλούσας γενεάς².

Κατὰ ταῦτα, ἐὰν ἡ ἐπιτροπεία ἤθελεν ἀποδεχθῆ τὴν διατήρησιν τοῦ κωλύματος γάμου μεταξὺ ἀναδόχου καὶ γονέως τοῦ ἀναδεκτοῦ, συμφώνως πρὸς τὸν νγ' κανόνα τῆς πενθέκτης, ὡς καὶ τὴν ἀντιπροσώπευσιν τῆς ἐκκλησίας ἐν τῇ ἐπιτροπῇ τῇ καθοριζούσῃ τὰς ὅλως ἐκτάκτους περιστάσεις καθ' ἃς, κατ' οἰκονομίαν, ἤθελεν ἐκάστοτε ἐπιτραπῆ γάμος εἰς τοὺς ἀπαγορευμένους ἐξ ἀγχιστείας, ἐκ συγγενείας τῶν συζύγων καὶ ἐκ πνευματικῆς συγγενείας βαθμούς, ἡ ἐκκλησία φρονῶ ὅτι οὐδένα θὰ εἶχε σοβαρὸν λόγον νὰ φέρῃ ἀντιρρήσεις διὰ τὴν ἀποδοχὴν τοῦ σχεδίου τῆς ἐπιτροπῆς. Καὶ ναὶ μὲν εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι θὰ εὐρεθῶσιν ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι λησμονοῦντες ὅτι ἡ ἱερότης τοῦ γάμου δὲν προασπίζεται διὰ τῶν πολλῶν ἐπὶ τοῦ χάρτου κωλυμάτων, ἀλλὰ διὰ τῆς τηρήσεως καὶ ἐφαρμογῆς τῶν καθοριζομένων ἐπὶ πάντας, καὶ παραβλέποντες ὅτι πᾶν ὅ,τι ὅπωςδῆποτε ἐν τῇ παρόδῳ τῶν αἰῶνων συνεδέθη πρὸς τὴν θρησκείαν δὲν εἶναι θρησκεία, θὰ ζητήσωσι νὰ παραστήσωσι πᾶσαν τροπολογίαν ὡς παρέκκλισιν ἀπὸ τῆς θρησκείας τῶν πατέρων καὶ νὰ δημιουργήσωσι θρησκευτικὰ ζητήματα ὅπου δὲν ὑπάρχουσι τοιαῦτα· ἀλλ' εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἐξέτασιν τῶν ζητημάτων τοιαύτης φύσεως ἐνστάσεις δὲν δύναται νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν.

¹ Πρβλ. Σχέδιον, σ. 494 κ. ἐ.

² Σχέδιον, σ. 504 κ. ἐ.

Θὰ ἦτο ἀληθῶς εὐχῆς ἔργον ἐὰν ἐπῆρχετο πλήρης καὶ εἰλικρινῆς συνεννόησις ἐπὶ τῶν ὡς ἄνω σημείων, ἵνα τοιουτοτρόπως ἀποφευχθῶσι προστριβαὶ καὶ διενέξεις καὶ δὴ εἰς τόσον πολυτάραχον ἐποχὴν, ὡς ἡ σημερινή. Κατορθουμένης δὲ τῆς συνεννόησεως ταύτης, θὰ ἦτο δυνατόν, ὡς ἀνομολογεῖται ἐν τῷ πρὸς τὴν συντακτικὴν ἐπιτροπὴν σχεδίῳ τοῦ εἰσηγητοῦ¹, νὰ καθίστατο ὁ ἱερεὺς ἀληθῆς ληξιαρχος, ἀνατιθεμένης εἰς αὐτὸν τῆς ἐρεύνης ὅλων τῶν θετικῶν καὶ ἀρνητικῶν προϋποθέσεων, ὑφ' ἃς κατὰ τὸν ἀστικὸν νόμον ἐπιτρέπεται γάμος, καὶ οὕτω θὰ ἐξησφαλίζετο ἡ διατήρησις τῆς ἱερολογίας ὡς ἀποκλειστικὸς τρόπος τελέσεως γάμου, θὰ καθίστατο περιττὴ ἡ εἰσαγωγή τοῦ πολιτικοῦ γάμου μεταξὺ ὀρθοδόξων, καὶ θὰ ἀπεφεύγετο ἡ δημιουργία ζητημάτων, ὡς ἐν Ρουμανίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ, ἐπιβλαβῶς ἐπιδρώντων ἐπὶ τε τῆς πολιτείας καὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου.

Καὶ νομίζω ὅτι τίποτε δὲν εἶναι καλύτερον παρά, ἀντὶ ἄνευ λόγου προστριβῶν καὶ διενέξεων, νὰ ἐπιζητῆται, ὅπου δὲν πρόκειται περὶ οὐσίας, ἡ ἐν εἰρήνῃ καὶ ὁμονοίᾳ ἐπίλυσις τῶν προκυπτόντων ζητημάτων, ἐφόσον μάλιστα καὶ ἡ πολιτεία καὶ ἡ ἐκκλησία ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ἐπιδιώκουσι σκοπὸν, ἔστω καὶ ἂν ἐνίοτε δι' ἄλλων ὁδῶν. Ἄς ἔχωμεν ὑπ' ὄψει τὰ σοφὰ λόγια Πέτρου τοῦ Ἀντιοχείας: «καλὸν πρὸς τὸ καλοθελὲς ὀρῶντας ἡμᾶς, καὶ μᾶλλον ἔνθα μὴ Θεὸς ἢ πίστις τὸ κινδυνευόμενον, νεύειν αἰεὶ πρὸς τὸ εἰρηνικὸν καὶ φιλάδελφον»².

¹ Σχέδιον, σ. 12 κ. ἐ.

² Πρὸς Μιχαὴλ Κηρουλάριον ιδ' (Migne 'E. II. 120, 805).